

Evaluatie cameratoezicht Alkmaar

Sander Flight
Paul Hulshof

Evaluatie cameratoezicht Alkmaar

Amsterdam, 22 november 2005

Sander Flight
Paul Hulshof

DSP – groep BV
Van Diemenstraat 374
1013 CR Amsterdam
T: +31 (0)20 625 75 37
F: +31 (0)20 627 47 59
E: dsp@dsp-groep.nl
W: www.dsp-groep.nl
KvK: 33176766 A'dam

Inhoudsopgave

1	Samenvatting en aanbevelingen	3
1.1	Het project in het kort	3
1.2	De resultaten	4
1.3	Aanbevelingen	6
2	Inleiding	9
2.1	Doelen van cameratoezicht	9
2.2	Het project in het kort	9
2.3	Het onderzoek in het kort	11
2.4	Buitenlandse ervaringen	12
3	Gevoelens van onveiligheid	14
3.1	Onveiligheidsgevoelens	14
4	Feitelijke criminaliteit en overlast	17
4.1	Slachtofferschap volgens enquêtes	17
4.2	Getuige van misdrijven volgens enquêtes	19
4.3	Verplaatsing	19
5	Opvattingen over cameratoezicht	21
5.1	Mening over cameratoezicht	21
5.2	Privacy	22
5.3	Taakuitoefening politie	22
6	Organisatie achter de camera	23
6.1	Live toezicht	23
6.2	Communicatie	24
6.3	Opsporing achteraf	26
6.4	Techniek	27
6.5	Toekomstige ontwikkelingen	29
	Bijlagen	
Bijlage 1	Interviews	33
Bijlage 2	Politiecijfers	34
Bijlage 3	Literatuur	38

1 Samenvatting en aanbevelingen

De gemeente Alkmaar is in het voorjaar van 2004 begonnen met een proef met cameratoezicht op het Canadaplein en de Paardenmarkt. Dit camera-project was onderdeel van een groter pakket aan maatregelen die de gemeente Alkmaar heeft genomen. Naast het cameraproject was er onder andere meer toezicht op straat door politiemensen en stadstoezicht. Ook startte de gemeente met het GAVO project voor verslaafden. Het doel van al deze maatregelen was het vergroten van de veiligheid en het veiligheidsgevoel bij de bewoners, ondernemers en bezoekers van het gebied. Inmiddels is het bijna twee jaar later: hoog tijd om de balans op te maken door een evaluatie uit te laten voeren.

Evaluatie

Onderzoeks- en adviesbureau DSP-groep dat al bijna tien jaar actief is op het terrein van cameratoezicht in de openbare ruimte, is gevraagd een evaluatie uit te voeren. Wij hebben enquêtes van de gemeente geanalyseerd, interviews gehouden en politiecijfers opgevraagd. Dit rapport bevat de uitkomsten van de evaluatie en geeft enkele aanbevelingen voor de toekomst.

1.1 Het project in het kort

Voor het cameraproject heeft de gemeenteraad €266.000,= beschikbaar gesteld. De werkzaamheden zijn begonnen in december 2003 en sinds maart 2004 zijn 24 camera's operationeel. Het cameragebied omvat het Canadaplein, de Paardenmarkt en de straten eromheen.

20 vaste camera's

4 domecamera's

Vanuit een monitorruimte wordt *live* toezicht gehouden door stadstoezicht en Falck. Als zij een incident waarnemen, geven zij dit door aan de politie. De beelden van alle camera's worden opgenomen en vijf dagen bewaard. Zo kunnen ook achteraf beelden worden gebruikt als bewijsmateriaal.

Doelen van cameratoezicht

De doelen van het project waren als volgt:

- 1 het bevorderen van het veiligheidsgevoel van mensen die er wonen, werken of uitgaan;
- 2 "slachtofferreductie" (het verminderen van schade door onveiligheid);
- 3 het bevorderen van de opsporing en vervolging van strafbare feiten;
- 4 het voorkomen van vandalisme;

5 het voorkomen van veelvoorkomende criminaliteit in het gebied.

Nogmaals, het project met cameratoezicht staat niet 'op zich': het maakt deel uit van een breder pakket aan maatregelen om het gebied veiliger te maken. De effecten die wij hier beschrijven zijn het gevolg van het totaalpakket, niet van cameratoezicht alleen.

1.2 De resultaten

Doelstelling 1: Bevorderen veiligheidsgevoel

In 2005, dus na twee jaar cameratoezicht, blijkt het onveiligheidsgevoel van de bewoners te zijn gedaald van 65% naar 39%. Het onveiligheidsgevoel onder de ondernemers is gedaald van 53% naar 23%. Ook de bezoekers uit de regio voelen zich veiliger in het gebied: in 2003 voelde 19% van de personen zich wel eens onveilig en in 2005 was dat gedaald tot 10%¹. Deze doelstelling is dus gehaald: men voelt zich aanmerkelijk veiliger in het gebied dan twee jaar geleden.

Doelstellingen 2: Slachtofferreductie

Het aantal mensen dat slachtoffer is geworden van overlast of criminaliteit is gedaald. In de beschikbare cijfers was alleen informatie beschikbaar over een beperkt aantal delicten. Daartoe hebben wij ons dan ook beperkt. De bewoners werden in 2005 minder vaak slachtoffer van agressief gedrag (van 50% naar 35%) en van diefstal of (bedreiging met) geweld (van 15% naar 9%). Bij de ondernemers nam slachtofferschap van agressief gedrag af (van 44% naar 26%). De bezoekers uit de regio zijn ook minder vaak slachtoffer of getuige geweest van een misdrijf (van 5% naar 3%). Deze doelstelling is dus gerealiseerd: er worden minder delicten gepleegd in het gebied dan in 2003.

Doelstelling 3: Bevorderen opsporing strafbare feiten

Deze doelstelling is moeilijk in cijfers uit te drukken. De registratie door toezichthouders en politie leent zich (nog) niet voor een heldere conclusie. Ten eerste doordat de politieregistratie is veranderd tussen 2003 en 2005: de incidentcode 'gericht toezicht' is vervallen, waardoor cijfers uit deze twee jaren niet kunnen worden vergeleken. Ten tweede doordat de registratie van stadstoezicht en Falck geen cijfermatige overzichten bevatten. Afgaand op de interviews die wij hebben gehouden, komen wij tot de volgende *schattingen*. Er worden per maand ongeveer vijftien tot twintig gebeurtenissen waargenomen door de toezichthouders die als incident worden geregistreerd. De beelden hiervan worden veilig gesteld en in sommige gevallen aan de politie afgegeven: ongeveer drie per maand. Andersom kan ook: de politie vraagt dan aan de toezichthouders of er beelden zijn van een incident dat zij aan het onderzoeken zijn. Dit gebeurt naar schatting één keer per maand. Samen leidt dit tot een schatting van vier gevallen per maand waarin beelden van het systeem aan de politie worden geleverd voor opsporingsdoeleinden. Het is niet te zeggen of de doelstelling hiermee gehaald is, of niet. Dat hangt af van de vraag of men vier keer per maand veel

Noot 1 Alleen de veranderingen die statistisch significant zijn, worden in deze samenvatting genoemd.

of weinig vindt.

Doelstelling 4: Het voorkomen van vandalisme

Het percentage bewoners dat slachtoffer is geworden van vernieling daalde tussen 2003 en 2005 van 67% naar 59%. Ook bij de ondernemers uit het gebied daalde het slachtofferschap van vernielingen (van 48% naar 43%). Dit laatste is geen significante daling. Gezien het feit dat de daling bij de bewoners wel significant was, kan worden geconcludeerd dat doelstelling 4 in elk geval voor de helft gehaald is en dat de ontwikkelingen bij de ondernemers de goede kant op gaan.

Doelstelling 5: Het voorkomen van veelvoorkomende criminaliteit

Het is niet duidelijk geformuleerd wat onder veelvoorkomende criminaliteit moet worden verstaan. Daarom is het niet zo makkelijk hier een conclusie te trekken. Het aantal vernielingen en het aantal voorvallen van agressief gedrag en diefstal/(bedreiging met) geweld is afgenomen. Wellicht mag hieruit worden geconcludeerd dat ook deze vijfde doelstelling is gehaald. In het vervolg zouden dit soort doelstellingen specifiek geoperationaliseerd moeten worden.

Overige uitkomsten

Niet alle resultaten van de evaluatie zijn te koppelen aan de oorspronkelijke doelstellingen. Daarom worden enkele andere belangrijke bevindingen hieronder apart opgesomd:

- *Praktijksuccessen*

Het cameratoezicht heeft in tenminste twee gevallen concrete successen opgeleverd. Met behulp van de camera's is een veelpleger gepakt die na een diefstal uit een fietstas bij Super de Boer, werd gevolgd met de camera's. De politie werd door de toezichthouder geïnformeerd zodat zij geen enkele moeite had deze persoon op 'heterdaad' aan te houden. Een ander geval betrof een vechtpartij in de Molenbuurt. Een persoon die betrokken was bij deze vechtpartij deed aangifte van mishandeling bij de politie. Uit de bestudering van de beelden bleek achteraf echter dat dit 'slachtoffer' van de vechtpartij de dader was. In dit geval leverden de beelden dus een flinke besparing op politiewerk op.

- *Communicatie*

De communicatie met bewoners en ondernemers over cameratoezicht heeft vooral aan het begin plaats gevonden. Daarna is het minder geworden. Momenteel weet bijvoorbeeld niet iedereen dat er live wordt uitgekeken. Ook weet niet iedereen binnen de politie dat er cameratoezicht is en dat de beelden gebruikt kunnen worden als iemand aangifte komt doen.

- *Verplaatsing*

Omdat camera's vast zijn gemonteerd aan muren of palen, is het vrij eenvoudig voor daders om net buiten het bereik van camera's te gaan staan. Dit lijkt in Alkmaar echter niet massaal te zijn gebeurd: in de straten rondom het cameragebied is de overlast en criminaliteit niet sterk gestegen. Enkele drugsverslaafden en –dealers hebben zich verplaatst naar het park achter de Molenbuurt, maar in het algemeen lijkt eerder sprake te zijn van verwijdering en verdunning, dan van verplaatsing.

- *Opvattingen over cameratoezicht*

De meeste bewoners, ondernemers en bezoekers van het gebied zijn blij met cameratoezicht. Een zeer ruime meerderheid van 80% of meer vindt cameratoezicht een goed idee. Aantasting van de privacy is iets waar bijna niemand zich nog druk om maakt; dat was zo bij aanvang van het project, maar die angst is alleen nog maar verder afgenomen.

- **Techniek**

Alles overziend, kan ook op technisch vlak van een geslaagde proef worden gesproken. Er is heel veel ervaring opgedaan met deze nieuwe manier van toezicht en de kinderziekten zijn uit het systeem. Deze hadden te maken met service en onderhoud, probleemopsporing (slechte beelden bleken niets met de camera's te maken te hebben, maar met de datatransmissie), camerakeuze (vaste camera's hebben in het donker veel last van 'lantaarnlichtvervuiling' en zijn minder veelzijdig inzetbaar) en opslagcapaciteit (de krappe geheugencapaciteit zorgt voor gebrekkige kwaliteit van opgeslagen beelden).

1.3 Aanbevelingen

Vooral doorgaan

Alles overziend lijkt het cameratoezicht een succes. Vier van de vijf doelstellingen zijn gehaald en de vijfde is gedeeltelijk gehaald. Mensen voelen zich veiliger, overlast en criminaliteit zijn afgenomen en beelden worden gebruikt voor opsporingsdoeleinden. Hoewel niet kan worden achterhaald of het de camera's waren die hiervoor verantwoordelijk zijn of één van de andere maatregelen, zijn alle betrokkenen het erover eens dat cameratoezicht een waardevolle bijdrage levert aan de veiligheid. Het lijkt dan ook verstandig om door te gaan met het project en de geleerde lessen in praktijk te brengen.

De mens achter de lens

Cameratoezicht is op zichzelf een vrij passief instrument. Het succes wordt

bepaald door de manier waarop het wordt gebruikt: de mens achter de lens is doorslaggevend. Hier valt in Alkmaar winst te boeken. De samenwerking tussen gemeente, politie en toezichthouders moet minder vrijblijvend worden en er moeten heldere afspraken over verantwoordelijkheid en verantwoording worden gemaakt.

Communiceer meer

Bij de start van het project is goed en veel gecommuniceerd met bewoners en ondernemers van het gebied. Daarna is dit minder geworden. Voor het succes van cameratoezicht is het essentieel dat iedereen regelmatig informatie krijgt over werking, effecten en successen van het systeem. Als dat achterwege blijft, wordt cameratoezicht al snel een gegeven: mensen wennen er aan en het effect wordt hierdoor minder groot.

Ook intern bij de politie en toezichthouders kan de communicatie beter: de politie zou bijvoorbeeld wat vaker kunnen terugkoppelen wat er is gebeurd met opgenomen beelden. Daarnaast moet iedereen bij de politie weten dat er camera's zijn en dat deze gebruikt kunnen worden als iemand aangifte doet.

Camera's hebben een regisseur nodig

Het lijkt wel of de regie over het camerasysteem in de loop van het project is zoekgeraakt. Het zou te makkelijk zijn om hier één schuldige voor aan te wijzen: de betrokken partijen (gemeente, politie en toezichthouders) zijn gezamenlijk verantwoordelijk voor het uitwisselen van alle benodigde informatie en dat loopt nu nog niet goed. Wel zijn de betrokken partijen het erover eens dat het project voldoende mogelijkheden biedt voor de toekomst: de kans is dan ook groot dat een eventueel besluit om door te gaan met het project een nieuwe impuls zal geven aan de organisatie 'achter de schermen'.

Techniek of techniet?

Alkmaar heeft met de invoer van cameratoezicht in 2003 een nieuwe techniek in huis gehaald. Het was voor veel betrokkenen moeilijk om de terminologie van datatransmissie, beeldopslag en specificaties te doorgronden, maar dat is wel essentieel voor een goed werkend systeem.

Het verdient aanbeveling om betere afspraken over service en onderhoud te maken. Ook moet de deskundigheid van de leverancier beter worden benut. Ten derde blijken domecamera's beter te werken dan vaste camera's: liever wat minder camera's van het dome-type, dan een volledig dekkend systeem met allemaal vaste camera's.

Bij een eventuele uitbreiding van cameratoezicht zal een andere filosofie gehanteerd moeten worden. Het gebied dat nu door de camera's wordt bestreken is relatief klein terwijl er veel camera's hingen. Het doel was iedereen die het gebied in of uit ging 'in beeld' te krijgen. In het vervolg kan met kiezen voor een kleiner aantal dome camera's en een groter gebied. Tot slot zou het goed zijn om als gemeente na te denken over een alternatief systeem voor datatransmissie: de kosten van de verbindingen zijn nu disproportioneel hoog (66% van het totaal).

Hoe meer, hoe beter

De angst bestaat bij sommigen dat cameratoezicht eigenlijk alleen maar leidt tot meer cameratoezicht. Ook in Alkmaar gaan stemmen op om het aantal locaties uit te breiden (Waagplein) en om bestaande systemen (Achterdam, Boekelermeer) te bundelen in één cameraproject. Dit kan goed werken, mits rekening wordt gehouden met de opgedane ervaringen.

Cameratoezicht kan alleen maar een succes worden als er:

- a) een grondige probleemanalyse aan ten grondslag ligt die bepalend is voor de vormgeving van het project (niet schieten op alles wat beweegt);
- b) voldoende capaciteit en bereidheid is bij *alle* betrokkenen (politie, gemeente, toezichthouders) om het systeem optimaal te gebruiken;
- c) doorzettingsvermogen is om continu te blijven werken aan samenwerking, communicatie en technisch beheer.

Als aan deze voorwaarden kan worden voldaan, kan Alkmaar zeker besluiten tot continuering en uitbreiding van het huidige systeem. Cameratoezicht is echter nooit af: het vraagt om een voortdurende afweging van de kosten en baten en afstemming tussen alle betrokkenen. Maar als cameratoezicht goed wordt ingezet op de juiste plek in samenwerking met alle partners, zullen de resultaten er ook naar zijn.

2 Inleiding

De gemeente Alkmaar is in het voorjaar van 2004 begonnen met een proef met cameratoezicht op het Canadaplein en de Paardenmarkt. Het doel van het project was het vergroten van de veiligheid en het veiligheidsgevoel bij de bewoners, ondernemers en bezoekers van het gebied.

Inmiddels is het bijna twee jaar later: hoog tijd om de balans op te maken door een grondige evaluatie uit te laten voeren. De gemeente Alkmaar heeft enquêtes gehouden onder bewoners en ondernemers. Onderzoeks- en adviesbureau DSP-groep uit Amsterdam is gevraagd om deze cijfers te analyseren, politiecijfers op te vragen en een aantal diepte-interviews en een groepsinterview te houden. Wij hebben alle informatie gebundeld in dit evaluatierapport.

2.1 Doelen van cameratoezicht

Wij zullen in dit rapport antwoord geven op de vraag of het project haar doelen heeft bereikt. De doelen die aan het begin van het project zijn gekozen zijn als volgt:

- 1 het bevorderen van het veiligheidsgevoel van mensen die er wonen, werken of uitgaan;
- 2 "slachtofferreductie" (het verminderen van schade door onveiligheid);
- 3 het bevorderen van de opsporing en vervolging van strafbare feiten;
- 4 het voorkomen van vandalisme;
- 5 het voorkomen van veelvoorkomende criminaliteit in het gebied.

Cameratoezicht staat nooit 'op zich': ook in Alkmaar maakt het deel uit van een breder pakket aan maatregelen om het beoogde gebied te beveiligen. Eén van de projecten is de Geïntegreerde Aanpak Verslaafdenoverlast (Gavo): verslaafden die al meerdere keren zijn opgepakt voor een strafbaar feit kunnen kiezen voor hechtenis of een traject bij de Brijderstichting waarbij gewerkt wordt aan hun reïntegratie in de maatschappij. Ook heeft de politie de zogenaamde veelplegers nauwkeurig in beeld gebracht. Deze mensen worden goed in de gaten gehouden wat ook bijdraagt tot meer veiligheid in het gebied. Tot slot heeft de gemeente besloten het stadstoezicht op te waarderen: er komen meer toezichthouders met meer bevoegdheden. Deze maatregelen werken allemaal samen om de binnenstad van Alkmaar veiliger te maken.

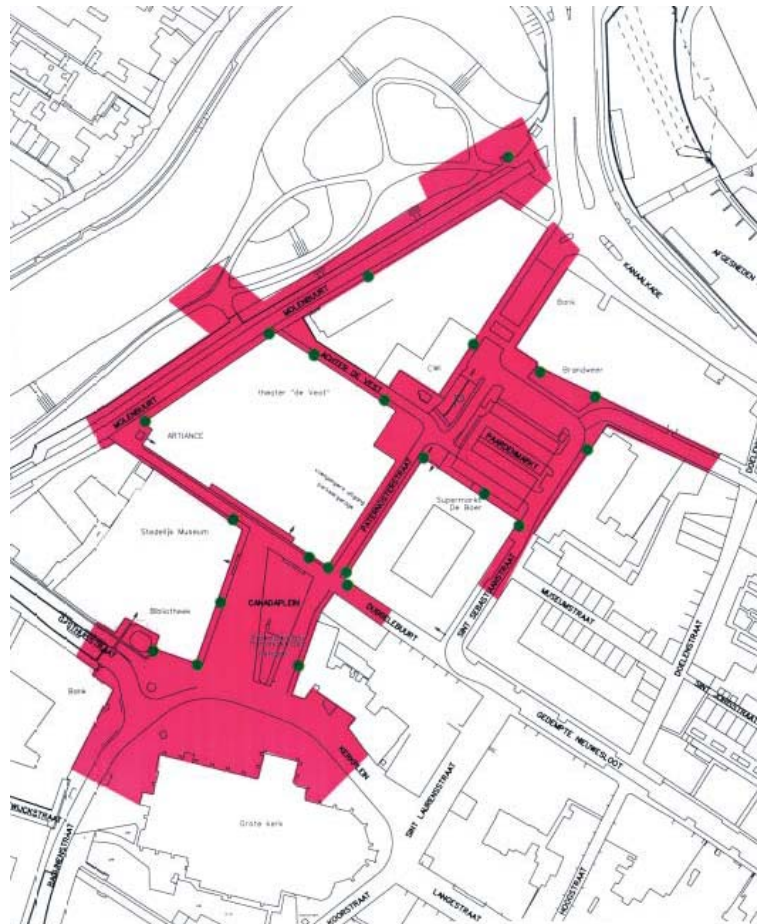
2.2 Het project in het kort

Voor het cameraproject heeft de gemeenteraad in 2003 en 2004 een bedrag van € 250.000,= per jaar beschikbaar gesteld. Van dit geld is ruim de helft besteed aan het project zelf en de andere helft aan het opwaarderen van stadstoezicht door tijdelijk aan te trekken functionarissen. De leverancier van het systeem was Chubb-Lips. De transmissie van beelden loopt via een beveiligd glasvezelnet van UPC. Er hangen 24 camera's in het gebied rondom het Canadaplein en de Paardenmarkt. De beelden van alle camera's worden permanent opgenomen en vijf dagen bewaard. Het project is aangemeld bij het College Bescherming Persoonsgegevens.

Er hangen in het cameragebied 20 vaste camera's en 4 domecamera's die kunnen draaien en zoomen

Op bepaalde dagen en tijdstippen wordt *live* toezicht gehouden vanuit een speciaal ingerichte monitorruimte in parkeergarage de Karperton. Dit wordt overdag gedaan door medewerkers van stadstoezicht (elke dag, behalve zondag) en 's nachts door Falck Security (van woensdag tot en met zaterdag). Als de toezichthouders een incident waarnemen, geven zij dit door aan de politie die vervolgens bepaalt of zij in actie komt. De beelden kunnen worden bewaard als bewijsmateriaal. Elke maand wordt er door stadstoezicht een incidentenrapport opgesteld voor de politie.

Plattegrond van het cameragebied – Het rode gebied is 'in beeld', de groene stippen geven aan waar elke camera hangt

2.3 Het onderzoek in het kort

Er zijn verschillende methoden van onderzoek ingezet om antwoord te kunnen geven op de vraag of cameratoezicht werkt. Ten eerste zijn er in 2003 en in 2005 enquêtes gehouden onder bewoners en ondernemers in het cameragebied zelf. Het jaar 2003 is de nulmeting omdat er toen nog geen camera's hingen. Het jaar 2005 is het controlejaar.

De bewoners en ondernemers zijn ondervraagd over hun gevoel van veiligheid, eventueel slachtofferschap van criminaliteit of overlast en hun opvattingen over cameratoezicht. Doordat er twee meetmomenten zijn, is het goed mogelijk de ontwikkelingen in kaart te brengen. Dit onderzoek is uitgevoerd door de afdeling Onderzoek & Statistiek van de gemeente.

Daarnaast heeft de politie cijfermateriaal aangeleverd over het aantal geregistreerde incidenten in het cameragebied en (als vergelijking) voor de hele stad Alkmaar. Tot slot heeft DSP-groep een aantal diepte-interviews gehouden met vertegenwoordigers van gemeente, politie, stadstoezicht, Falck Security, Chubb-Lips, bewoners en ondernemers. In een groepsbijeenkomst is met de gemeente, politie, bewoners en ondernemers over de effecten van cameratoezicht gepraat en over de toekomst van het project. Verder is er informatie opgevraagd bij de technisch beheerder van het systeem. Tot slot hebben wij als onderzoekers overdag en 's avonds enkele bezoeken gebracht aan het cameragebied om met eigen ogen te zien hoe de situatie met betrekking tot veiligheid is.

Effecten van cameratoezicht zijn nooit te bewijzen

Ondanks de grote hoeveelheid informatie die we over het gebied hebben verzameld, blijft het moeilijk om te bewijzen wat het effect van cameratoezicht is. Ten eerste komt dit doordat cameratoezicht tegelijk met andere maatregelen is ingevoerd, zoals extra toezicht op straat door de politie en het Gavo-project voor verslaafden.

Daarnaast is cameratoezicht een preventieve maatregel: het gaat om het voorkomen van incidenten. In een evaluatie moet je dus eigenlijk aantonen wat er *niet* is gebeurd en vervolgens een causale verklaring voor die non-events geven. Dat is onmogelijk. Er zal nooit een onomstotelijk bewijs kunnen worden geleverd voor de bewering dat een daling in het aantal delicten door cameratoezicht is veroorzaakt. Dit kan hooguit aannemelijk worden gemaakt door expliciet rekening te houden met de context van cameratoezicht en eventuele 'versturende' factoren.

De beste manier om toch iets te zeggen over de effecten van cameratoezicht, is het benutten van zoveel mogelijk verschillende informatiebronnen. Er moet bijvoorbeeld rekening worden gehouden met algemene trends in criminaliteit. Als het aantal inbraken in het cameragebied minder snel daalt dan in de regio als geheel, is er namelijk sprake van een *relatieve* verslechtering. Daarom hebben wij onze cijfermatige uitkomsten voorgelegd aan een aantal experts met de vraag of de waargenomen effecten ook aan cameratoezicht zijn toe te schrijven. Zonder uitzondering reageert men daarop met de opmerking dat het hele pakket aan maatregelen verantwoordelijk is voor de veiligheid in het gebied – cameratoezicht is een nuttig instrument waar veel waardering voor is, maar alleen in combinatie met andere inspanningen kan het haar waarde bewijzen.

2.4 Buitenlandse ervaringen

Cameratoezicht in Nederland is nog niet vaak grondig onderzocht. De evaluaties vallen over elkaar heen, maar de uitkomsten zijn niet eensluidend. In het buitenland, en dan vooral in het Verenigd Koninkrijk, is men hier al een stuk verder mee. In een recent onderzoek naar cameratoezicht zijn dertien projecten volgens één methode geëvalueerd². In het eindrapport werden onder andere de volgende conclusies getrokken:

- Zes van de dertien projecten lieten een afname van criminaliteit zien. In twee van deze gevallen was de afname statistisch significant ten opzichte van het controlegebied. En in één van die twee gevallen waren er ook andere verklaringen mogelijk voor de waargenomen daling. Toch concluderen de onderzoekers niet dat cameratoezicht niet werkt: het ligt er maar aan hoe je het organiseert. De rest van hun onderzoek richtte zich dan ook op dat aspect.
- Bepaalde systemen waren effectiever dan andere:
 - systemen in 'gemengde' gebieden (bijvoorbeeld parkeerplaatsen, een ziekenhuis en allerlei andere plaatsen die werden gedekt door één systeem) lieten de meest veelbelovende resultaten zien.
 - systemen in stadscentra lieten gemengde resultaten zien, soms positief, soms negatief.
- Impulsieve delicten (bijv. onder invloed van alcohol) namen minder af dan delicten die voorbereid waren (bijv. diefstal van motorvoertuigen).
- Het aantal camera's per vierkante kilometer hing niet significant samen met het effect: het is dus niet zo dat camera's alleen werken als ze alle straten in een bepaald gebied in beeld brengen.
- Verplaatsing kwam niet vaak voor, maar was ook niet helemaal afwezig.
- Gevoelens van veiligheid namen toe in alle gebieden op één na. De toename was echter nergens statistisch significant.

Het is niet eenvoudig om deze uitkomsten te vergelijken met de Alkmaarse situatie. Opvallend is in elk geval dat in het Alkmaarse cameragebied wel een effect op 'impulsieve' delicten lijkt te zijn opgetreden. Kennelijk kan cameratoezicht daar dus wel degelijk een effect op hebben, in combinatie met andere maatregelen. Voor de rest komen de uitkomsten vrij goed overeen met onze bevindingen in Alkmaar.

Tips

Op basis van alle uitkomsten, geven de onderzoekers een aantal tips aan gemeenten die met cameratoezicht aan de slag willen. Ze wijzen op het belang van:

1. Helder geformuleerde doelen,
2. Een actief en technisch capabel management door de eigenaar van het systeem,
3. Een goede procedure om te kiezen hoeveel camera's er moeten komen en waar precies,
4. Techniek die aansluit bij de doelen: dome camera's worden meer gewaardeerd door technici en monitorpersoneel, maar zijn duurder,

Noot 2 Gill, M. and Spriggs, A. *Assessing the impact of CCTV*, Home Office, 2005. Zie: <http://www.dsp-groep.nl/cms/uploadedfiles/ukevaluation2005.pdf>.

5. Samenwerking tussen de 'control room' en de politie op straat was zeer belangrijk. De plannen waren vaak goed, maar in de praktijk liet de communicatie nogal eens te wensen over.

Dankwoord

De onderzoekers willen graag iedereen bedanken die een bijdrage heeft geleverd aan de totstandkoming van dit rapport.

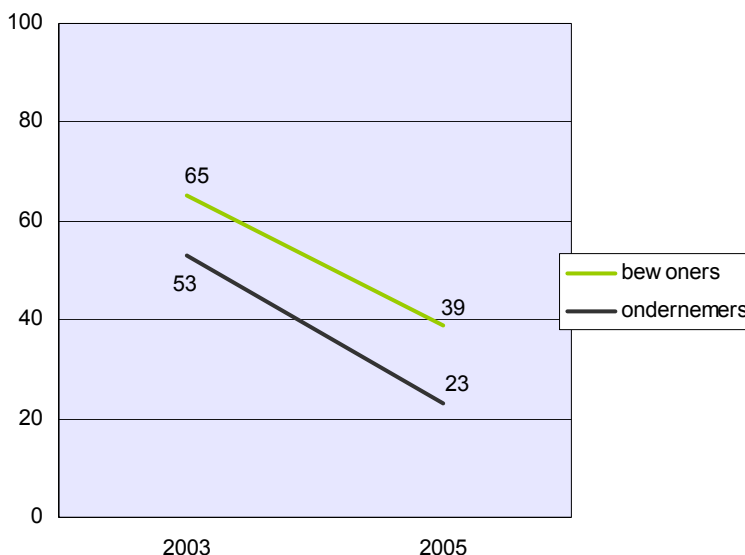
3 Gevoelens van onveiligheid

De eerste doelstelling van het project met cameratoezicht, is het creëren van een groter gevoel van veiligheid bij de mensen. Deze subjectieve kant van onveiligheid staat centraal in dit hoofdstuk. Het gaat bij subjectieve onveiligheid om de gevoelens van mensen. We zijn voor de meting van dit aspect volledig afhankelijk van enquêtes. In de enquêtes is aan bewoners en bedrijven gevraagd naar hun beleving van veiligheid in het gebied waar camera's hangen. Ook is aan de respondenten gevraagd of zij zich veiliger voelen als ergens cameratoezicht is. Daarnaast is een regiobreed onderzoek gehouden in Alkmaar en omstreken waarin ook is gevraagd of men het cameragebied wel eens bezoekt en hoe veilig men zich er voelt. De enquêtes zijn afgenomen in 2003 (nulmeting) en opnieuw in 2005 (ongeveer na anderhalf jaar cameratoezicht).

3.1 Onveiligheidsgevoelens

Gemiddeld voelt 19% van de inwoners van Alkmaar zich wel eens onveilig in de eigen woonbuurt, zo blijkt uit gemeentelijk onderzoek uit 2004 naar onveiligheid³. Uit de enquêtes onder de bewoners en ondernemers van het cameragebied op en rond het Canadaplein, bleek dat men zich in 2003 een stuk onveiligder dan gemiddeld in Nederland voelde. Maar liefst 65% van de bewoners en 53% van de ondernemers voelde zich onveilig in het cameragebied.

Figuur 3.1 Onveiligheidsgevoelens (% dat zich wel eens onveilig voelt)

Noot 3 *Alkmaarse trends in leefbaarheid en veiligheid*, Gemeente Alkmaar, juni 2005.

In 2005, dus na twee jaar cameratoezicht, zijn de bewoners en ondernemers nogmaals gevraagd naar hun onveiligheidsgevoelens. In 2005 blijkt het onveiligheidsgevoel van de bewoners te zijn gedaald naar 39%. Het onveiligheidsgevoel onder de ondernemers is gedaald naar 23%.

Dit zijn statistisch significante verbeteringen.

Uit de regiobrede leefbaarheidsmonitor blijkt ook dat degenen die wel eens een bezoek brengen aan het cameragebied zich veiliger zijn gaan voelen: in 2003 voelde 19% van de personen zich wel eens onveilig. In 2005 was dat gedaald tot 10% (significante daling).

Totaalpakket

Maar komt het ook alleen door de camera's dat men zich veiliger voelt? Om dat te kunnen vaststellen is in 2005 ook letterlijk gevraagd of men zich door het cameratoezicht veiliger voelt dan voorheen. De helft van de bewoners (50%) zegt zich veiliger te voelen door cameratoezicht. Maar een kwart voelt zich er niet veiliger door (27%). De rest (23%) weet het niet. Bij de ondernemers is men iets minder positief: een derde (34%) voelt zich veiliger door cameratoezicht, maar een derde (33%) voelt zich er niet veiliger door. De rest (32%) weet het niet. Kennelijk is cameratoezicht dus niet de enige maatregel waardoor men zich veiliger is gaan voelen in dit gebied. Zoals gezegd maakt cameratoezicht deel uit van een pakket aan maatregelen. Samen leiden al die inspanningen kennelijk tot een positief resultaat. Tijdens de bijeenkomst met bewoners en bedrijven bleek overigens wel dat ook het verlichtingsniveau sterk van invloed is op het gevoel van veiligheid. De donkere plekken in het gebied zouden misschien wat meer verlicht kunnen worden. Ook is geopperd om lampen op te hangen die aanspringen op het moment dat mensen langslopen.

Communicatie

Een andere belangrijke factor is de bekendheid van het cameratoezicht. Het is essentieel dat de mensen in het gebied *weten* dat er cameratoezicht is. Als mensen dat niet weten, kunnen ze zich er ook niet veiliger voelen. En ook degenen die criminaliteit plegen of overlast geven zullen hun gedrag niet aanpassen als ze niet weten dat er cameratoezicht is. Daarom is communicatie van groot belang voor het bereiken van de doelstellingen. Bij aanvang van het project in Alkmaar is veel over het project gecommuniceerd. Zo zijn er avonden georganiseerd waar burgers en ondernemers samen met de politie en de gemeente op een plattegrond konden aangeven waar de grootste problemen waren en waar camera's het meest gewenst waren. En toen de camera's er hingen, heeft de gemeente informatiebordjes opgehangen met de mededeling dat er in het gebied cameratoezicht is. De informatiebordjes zijn echter vrij klein en er staat niet op dat er ook *live* wordt uitgekeken.

Informatieborden wijzen voorbijgangers op het cameratoezicht

Uit dit onderzoek blijkt hoe belangrijk het is om continu aandacht aan communicatie te besteden. Tijdens de groepsbijeenkomst bleek namelijk dat de aanwezige bewoners en ondernemers niet wisten dat er ook *live* wordt uitgekeken. Dat is onwenselijk: als mensen niet weten dat er *live* toezicht is, heeft dit waarschijnlijk geen effect op hun veiligheidsgevoel. Wellicht heeft het zelfs een negatief effect op het oordeel over het cameraproject. Overigens moeten we niet louter op basis van een bijeenkomst met slechts zes burgers concluderen dat dit een groot probleem is. Al met al is het veiligheidsgevoel immers sterk verbeterd. Wél valt er mogelijk meer winst te behalen op dit punt. In elk geval is het aan te bevelen voortdurend over cameratoezicht te communiceren. Dat leidt tot kennis bij bewoners, bezoekers en ondernemers van het gebied, maar ook onder overlastgevers en plegers van delicten. Voor het sorteren van preventieve effecten is het belangrijk dat iedereen op de hoogte blijft van de huidige stand van zaken rondom het cameratoezicht.

4 Feitelijke criminaliteit en overlast

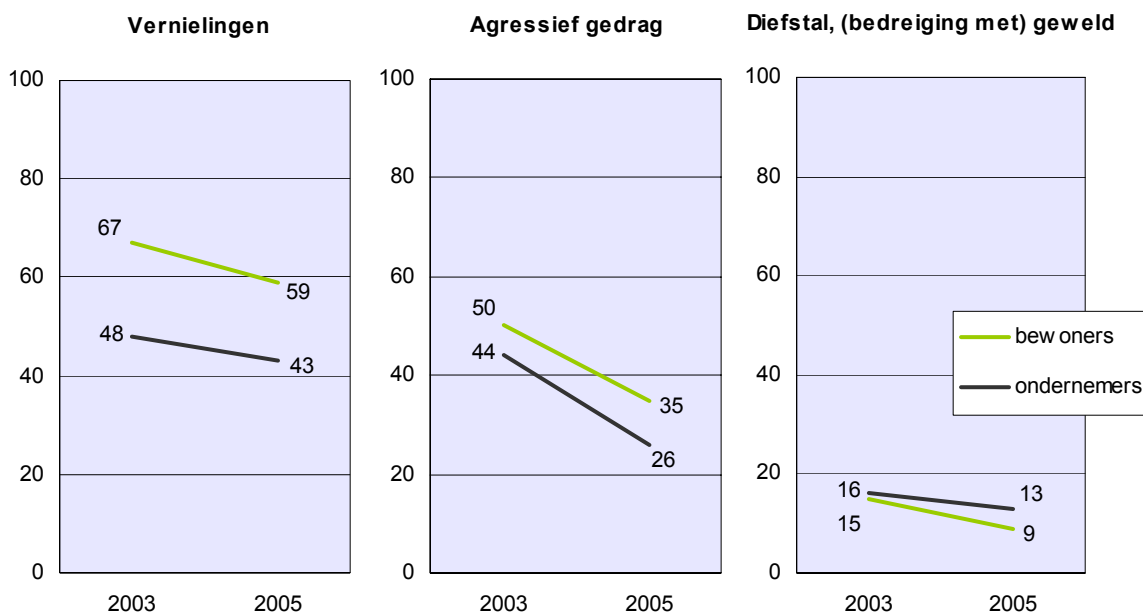
Veiligheid kent twee aspecten: het gevoel van veiligheid en de feitelijke hoeveelheid delicten die wordt gepleegd. Deze twee aspecten hebben veel met elkaar te maken, maar ze zijn niet identiek. Daarom moeten gevoelens en feiten apart worden gemeten en beoordeeld. In het vorige hoofdstuk hebben we de subjectieve kant van veiligheid behandeld. In dit hoofdstuk kijken we naar de feitelijke hoeveelheid delicten, dus de objectieve kant van de veiligheid.

Er zijn twee bronnen die iets zeggen over de objectieve veiligheid: enquêtes en politiecijfers. Enquêtes hebben als voordeel dat ze informatie opleveren over *alle* delicten die zijn gebeurd. Lang niet alle delicten worden namelijk gemeld aan de politie en dat geldt vooral voor geweldsmisdrijven, overlast en kleinere delicten. Politiecijfers hebben ook nog eens als nadeel dat ze gevoelig zijn voor registratie-effecten. Een belangrijk registratie-effect heeft zich ook voorgedaan in dit geval. Bij de politieregistratie is in 2004 (halverwege het project) de incidentcode 'gericht toezicht' verdwenen waardoor het aantal geregistreerde incidenten is afgenomen. Maar het is onduidelijk of dit de werkelijke ontwikkeling weergeeft, of slechts de andere manier van registreren. Daarom worden in dit hoofdstuk alleen de enquêtes weergegeven; de politiecijfers staan in een bijlage.

4.1 Slachtofferschap volgens enquêtes

In de enquêtes onder ondernemers en bewoners van het cameragebied is gevraagd of men het slachtoffer is geworden van een misdrijf, zoals diefstal, (bedreiging met) geweld of een vernieling. Ook is gevraagd of men te maken had met agressief gedrag in het cameragebied. Omdat het vragen in een enquête waren, is niet met zekerheid te zeggen wat men verstaat onder een term als 'agressief gedrag'. Het kan gaan om een voorval waarbij iemand zelf fysiek is lastig gevallen, maar ook om een groepje verslaafden dat onderling agressief is. Daar dient rekening mee te worden gehouden bij het bekijken van de resultaten.

Figuur 4.1 Slachtoffers van drie delicten of vormen van overlast – % bewoners en ondernemers dat slachtoffer is geweest in 2003 en 2005

Bij elk van de drie gekozen delicten en vormen van overlast, zien we een verbetering tussen 2003 en 2005. Dit geldt zowel voor de ondernemers als bewoners.

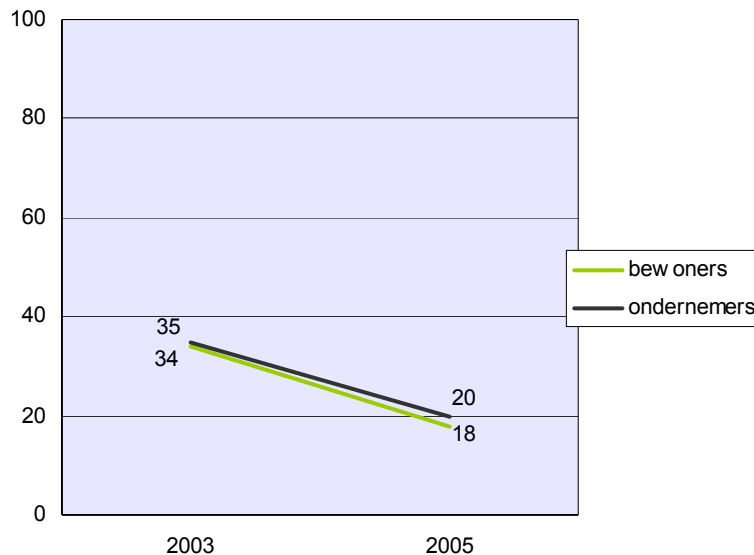
- Bij de **vernielingen** zien we dat het percentage slachtoffers onder de ondernemers daalde van 48% naar 43% (niet significant) en bij de bewoners van 67% naar 59% (wel significant).
- Ook **agressief gedrag** kwam in 2005 minder voor dan in 2003: bij de ondernemers daalde het percentage slachtoffers van 44% naar 26% en bij de bewoners van 50% naar 35%. Beide ontwikkelingen zijn significant.
- En, tot slot, **diefstal of (bedreiging met) geweld** is onder bewoners en ondernemers gedaald. Bij de bewoners is sprake van een significante daling van 15% naar 9%. Bij de ondernemers zien we ook een daling, van 16% naar 13%, maar deze is niet significant.

Uit het bredere onderzoek onder inwoners van de hele regio is ook gevraagd hoeveel mensen op het plein zelf slachtoffer of getuige van een misdrijf zijn geweest. Daaruit blijkt dat het percentage slachtoffers onder bezoekers ook is gedaald: van 5% in 2003 tot 3% in 2005. Ook dit is een significante daling.

4.2 Getuige van misdrijven volgens enquêtes

We hebben de bewoners en ondernemers ook gevraagd of ze de afgelopen twaalf maanden getuige zijn geweest van een misdrijf, zoals diefstal of (bedreiging met) geweld. Die vraag is in 2003 en in 2005 gesteld, zodat we de ontwikkeling kunnen volgen.

Figuur 4.5 Getuige van een misdrijf (% bewoners en ondernemers dat in 2003 en 2005 getuige is geweest)

De ontwikkeling bij de ondernemers en bewoners is bijna identiek. Was in 2003 nog één op de drie getuige van een misdrijf, in 2005 was dat nog maar één op de vijf. Dit komt neer op bijna een halvering van het aantal getuigen van misdrijven. Beide dalingen zijn statistisch significant.

4.3 Verplaatsing

Een probleem dat vaak wordt genoemd in combinatie met cameratoezicht, is verplaatsing. Verplaatsing wordt soms ook wel het 'waterbedeffect' genoemd: "Als je ergens duwt, komt het elders wel weer naar boven". Omdat camera's vast zijn gemonteerd aan muren of palen, is het inderdaad vrij eenvoudig voor daders om net buiten het bereik van camera's te gaan staan. Toch blijkt uit allerlei onderzoeken naar verplaatsing dat het met dat soort geografische verplaatsing vaak erg meevalt (Hesseling, 1994). Verplaatsing treedt bij sommige delicten en onder sommige omstandigheden wel op, maar het netto resultaat van preventieve maatregelen blijkt toch elke keer weer positief te zijn. Sterker nog, in veel gevallen blijken preventieve maatregelen een positieve uitstraling te hebben tot buiten het gebied waar ze actief zijn. Er is in elk geval nog nooit 100% verplaatsing geconstateerd.

Ook in Alkmaar lijkt geen sprake te zijn van massale verplaatsing van overlast naar de straten die 'buiten beeld' zijn. Wel is het zo, dat de problemen zijn veranderd. De drugsverslaafden en -dealers stonden bij de start van het project bovenaan het klachtenlijstje van bewoners en ondernemers. Zij zijn

voor een deel opgeschoven naar andere plekken buiten het gebied en naar panden in de omgeving. Al met al lijkt de overlast sterk te zijn verminderd, door het cameratoezicht in combinatie met de andere maatregelen. Wat opvalt is, dat de aard van de grootste problemen is veranderd. Eerst waren het vooral drugsgelateerde problemen waar men wat aan wilde doen. Momenteel lijkt het erop dat het vooral gaat om overlast van uitgaand publiek dat 's nachts van het Waagplein via een 'slooproute' naar de Molenbuurt wandelt. Dit is dan ook het probleem dat vervolgens met een effectieve aanpak moet worden bestreden. Politie en gemeente zijn hier al mee bezig en het lijkt erop dat het cameraproject hier een bijdrage aan zou kunnen gaan leveren. Wellicht zijn extra camera's in de straten van de 'slooproute' nodig, maar ook de huidige camera's kunnen hierbij behulpzaam zijn.

5 Opvattingen over cameratoezicht

Inmiddels is het cameratoezicht in Alkmaar twee jaar operationeel. In de enquêtes onder bewoners en ondernemers van 2003 en 2005 zijn ook vragen gesteld naar de meningen over cameratoezicht. Is men positief of negatief over de invoering van het cameratoezicht? Is het oordeel veranderd tussen 2003 en 2005? Beschouwt men het cameratoezicht als een inbreuk op de privacy? Ten slotte hebben we de respondenten ook gevraagd naar hun mening over de taakuitoefening van de politie in het cameragebied. Deze vragen komen in dit hoofdstuk aan de orde.

5.1 Mening over cameratoezicht

Vindt u cameratoezicht een goed idee?

In zowel 2003 als 2005 is aan de bewoners en ondernemers gevraagd of zij positief dan wel negatief staan tegenover (de invoering van) cameratoezicht. In 2003 was 75% van de bewoners positief over de invoering van cameratoezicht, tegenover 80% van de ondernemers. In 2005 was men nog iets positiever geworden: 84% van de bewoners was positief (significante stijging). Bij de ondernemers was in 2005 82% positief. Dit is een stijging van 2% ten opzichte van 2003, maar deze is niet significant. Ook in de rest van de regio is men positief over cameratoezicht: uit de regiobrede monitor die in Alkmaar en omstreken is gehouden, blijkt dat 78% van alle respondenten voorstander is van cameratoezicht.

De camera op de hoek Kanaalkade/Molenbuurt

In 2005 is ook gevraagd of men voorstander is van het voortzetten van het cameraproject in dit gebied. Zowel 90% van de bewoners als 90% van de bedrijven is voorstander van het cameraproject. Slechts 4% van de bewoners en 2% van de bedrijven is er tegen. De rest weet het niet. Tijdens de groepsbijeenkomst bleek dat iedereen die hierbij aanwezig was, blij was met het cameratoezicht. Men wilde dat het project een vervolg kreeg, mede doordat de sfeer in het cameragebied ten positieve is veranderd sinds de invoering van de camera's. Wel benadrukte men dat camera-toezicht geen panacee voor alle kwalen is: ook andere maatregelen moeten worden ingezet om het gebied blijvend veiliger te maken.

5.2 Privacy

In Nederland werd cameratoezicht in de openbare ruimte eigenlijk pas voor het eerst eind jaren negentig ingevoerd. Dit ging toen gepaard met vrij heftige discussies over de mogelijke aantasting van de privacy. Inmiddels is deze discussie geheel naar de achtergrond verdwenen. De mening is nu vrij algemeen dat mensen die niets te verbergen hebben, ook niet tegen cameratoezicht hoeven te zijn.

Ook in Alkmaar is gevraagd of men cameratoezicht beschouwt als een aantasting van de privacy. In 2003 vond 77% van de bewoners en 84% van de bedrijven dat cameratoezicht *geen* inbreuk vormt op de privacy. In 2005 is het percentage bij de bewoners gestegen naar 93% (significante stijging) en bij bedrijven is het percentage gestegen naar 94% (significante stijging). Kortom: er is vrijwel niemand meer die cameratoezicht beschouwt als een aantasting van de privacy.

5.3 Taakuitoefening politie

Cameratoezicht alleen is niet voldoende om de veiligheid van burgers te vergroten. Het louter waarnemen van incidenten leidt niet tot een groter gevoel van veiligheid: er moet ook iets gebeuren als er een incident is. Het is daarom ook interessant om te weten hoe de bewoners en bedrijven denken over de taakuitoefening van de politie in het cameragebied.

In 2003 vond 20% van de bewoners dat de politie haar taak goed uitoefende in het cameragebied. Het percentage bij de ondernemers lag dat jaar op 18%. In 2005 is men positiever over de aanpak van de politie in het cameragebied geworden: van de bewoners is 30% positief en bij de ondernemers is dit 28% (beiden significant).⁴

Noot 4 Overigens valt wel op dat vrij veel bewoners en ondernemers geen antwoord (kunnen) geven op deze vraag: een kwart tot een derde heeft geen mening.

6 Organisatie achter de camera

In dit hoofdstuk wordt beschreven wat er 'achter de camera' gebeurt: het *live* bekijken van beelden door toezichthouders van stadstoezicht en Falck en het opsporen van daders met behulp van opgenomen beelden. De toezichthouders houden hun waarnemingen bij in logboeken. De politie houdt helaas geen systematische registratie bij van het aantal malen dat beelden voor opsporingsdoeleinden zijn gebruikt. Ook informatie over het aantal keren dat beelden als bewijsmateriaal zijn ingezonden naar het Openbaar Ministerie ontbreekt.

6.1 Live toezicht

De beelden van de camera's worden in Alkmaar live uitgekeken. Deze taak is in handen van zowel stadstoezicht als Falck. stadstoezicht kijkt beelden uit op maandag tot en met zaterdag van 9.30 uur tot 16.45 uur. Ook op koopzondagen, de eerste zondag van elke maand, kijkt stadstoezicht overdag de beelden uit. Afhankelijk van de bezetting binnen het team, bestaande uit negen medewerkers, is men met 1 tot 3 personen tegelijk aan het werk. De diensten bestaan uit een combinatie van achter de monitor zitten en op straat surveilleren. Het uitkijken van de beelden is vermoeiend, de toezichthouders wisselen elkaar af. Het uitkijken is soms erg saai werk om te doen, overdag gebeurt er niet altijd iets. Vooral op de maandag is het erg rustig vinden de mensen van stadstoezicht.

Toezichtruimte waar de beelden van de 24 camera's worden bekeken

Uitbreiding live toezicht

In december 2004 werd duidelijk dat er ook in de avonduren behoefte was aan live toezicht. stadstoezicht had daarvoor te weinig medewerkers en daarom is Falck ingehuurd. De mensen van Falck kijken beelden uit op woensdag, donderdag en zondagavond van 16.00 uur tot 0.00 uur. Op vrijdag- en zaterdagavond kijkt Falck zelfs beelden uit van 21.00 uur tot 05.00 uur. Volgens Falck is het uitkijken van de beelden een specialistische gelegenheid die veel energie vergt. Na 1,5 uur moet een uitkijker pauze nemen, omdat deze dan niet meer scherp genoeg is. Er gebeurt genoeg in de avond- en nachturen volgens hen.

Het is mogelijk om met het camerasysteem mensen te volgen via de verschillende camera's. De medewerkers van Falck zijn daartoe in staat. Er is hiermee ook geoefend met medewerkers van Falck die door de stad gingen lopen terwijl de collega's van hen ze moesten volgen.

6.2 Communicatie

Stadstoezicht en Falck bekijken *live* de beelden en op het moment dat ze een incident waarnemen of een gezochte persoon zien, nemen ze contact op met de wachtcommandant op het politiebureau. De stadstoezichthouders en de mensen van Falck weten wanneer ze de politie moeten bellen: bij geweldsdelicten, inbraak en diefstal op heterdaad wordt altijd contact opgenomen. Een mooi voorbeeld van de communicatie was het voorval waarbij een veelpleger iets wegpikte uit een fietstas bij Super de Boer. Stadstoezicht belde hierop de politie en bleef de man volgen via verschillende camera's. De politie kreeg duidelijke aanwijzingen en kon op die manier de man snel op heterdaad inrekenen. In principe is het altijd aan de toezichthouders zelf om te bepalen of een incident moet worden gemeld of alleen geregistreerd. De wachtcommandant van de politie is degene die bepaalt of de politie in actie komt, afhankelijk van de drukte elders in het gebied.

Registratie van incidenten

Als de toezichthouders een incident waarnemen, registreren zij dit op een formulier dat aan het eind van de dienst wordt verwerkt in een logboek. In het begin van het project konden de medewerkers van stadstoezicht direct werken in het registratiesysteem van de politie (BPS). Maar dat systeem bevat gevoelige informatie over daders en slachtoffers en enkele medewerkers zijn daar niet juist mee omgegaan. Daardoor mogen de toezichthouders nu niet meer invoeren in BPS. Maandelijks wordt er nu – door stadstoezicht – een incidentenrapportage naar de politie en de gemeente gestuurd met waargenomen incidenten en eventueel screenshots van bepaalde incidenten of personen. Het gaat om enkele incidenten per week (drie tot vijf). De logboeken van Falck en stadstoezicht lenen zich nu nog niet voor een gedegen cijfermatige analyse. Er staat nog te weinig gestructureerde informatie in.

De politie wijst op het belang van een goede administratie van incidenten. Dit kan dus beter: voor de operationele gang van zaken is het belangrijk om te weten welke beelden er zijn geregistreerd, maar ook voor de verantwoording over de opbrengst van het camerasysteem achteraf is een goede administratie cruciaal. Hierover moeten in de nabije toekomst afspraken worden gemaakt. De gemeente gebruikt bij de stadsreiniging al een systeem voor het registreren van 'incidenten'. Die software kan ook voor het camera-project gebruikt worden. Als wordt besloten het camera-project voort te zetten of zelfs uit te breiden, is dat een ideaal moment om opnieuw met elkaar

om tafel te gaan zitten en hier heldere afspraken over te maken. Met de opwaardering van het stadstoezicht in de vorm van de nieuwe (geëlijknamige) afdeling worden de organisatorische voorwaarden geschapen om het cameratoezicht meer gestructureerd en beter uit te voeren.

Aanwijzingen van de politie

De politie geeft volgens stadstoezicht af en toe ook beschrijvingen van personen die in de gaten moeten worden gehouden. Dat werkt goed: beschrijvingen voor locaties en bepaalde personen zijn zowel bij hen, als bij de politie bekend (bijvoorbeeld 'het bankje', 'de dikke', etc.). Deze aanwijzingen zijn echter bij de mensen van Falck niet bekend. Ook vindt Falck het jammer dat de uitkijkers niet altijd door de politie achteraf worden bijgepraat over meldingen die ze hebben gedaan. Een medewerker van Falck merkte zelfs op dat de politie bij bepaalde meldingen "geen tijd heeft" of "geen prioriteit" geeft aan de melding. Naar aanleiding hiervan is er een nieuwe instructie opgesteld, waarin is afgesproken wanneer er precies gebeld moet worden. Het is voor toezichthouders frustrerend als er niets gebeurt met hun meldingen en het verdient dan ook aanbeveling om informatie terug te koppelen. Zo kunnen de bijdragen van de verschillende partners in het project steeds effectiever op elkaar gaan aansluiten en wordt de opbrengst van het project groter.

Portofoon en telefoon

De communicatie tussen de stadstoezichthouders achter de monitor en de politie verliep altijd via een portofoon. Sinds de invoering van het nieuwe communicatiesysteem C2000 heeft stadstoezicht geen toegang meer via een portofoon. Daarom verloopt het contact nu via de telefoon - dat werkt ook, maar minder goed. Men hoorde vroeger over de portofoon nog wel eens of de politie bezig was met een actie en dan konden de toezichthouders daar op reageren door mee te kijken.

Overleg met alle partners

De politie heeft vrij regelmatig contact met de mensen van stadstoezicht die overdag de beelden uitkijken. Ze komen regelmatig even langs in de monitorruimte en maandelijks stuurt stadstoezicht een incidentenrapportage. In het begin was er ook maandelijks overleg tussen de politie en Falck, maar inmiddels is dat niet meer het geval. Dat is jammer, omdat regelmatig overleg het mogelijk maakt sneller in te springen op bepaalde problemen en elkaars kwaliteiten optimaal te benutten. "Bij maandelijks overleg zit je er bovenop, het werkt gewoon beter", aldus Falck. Andersom merkt de politie op dat ze niet regelmatig worden geïnformeerd door de toezichthouders van Falck. Kennelijk valt hier dus nog winst te behalen. Ook de gemeente vindt het wenselijk dat de belangrijkste spelers in het project vaker bij elkaar komen. In het begin is het project te weinig gestimuleerd vanuit de gemeente. "We hebben te weinig gepusht", aldus de gemeente. Het lijkt dan ook raadzaam om periodiek overleg tussen de betrokken partijen te organiseren als wordt besloten het project voort te zetten.

Interne communicatie politie

Tijdens de groepsbijeenkomst bleek dat niet alle politiemensen op de hoogte zijn van het camerasysteem. Op de vraag van een burger of iemand van de politie de beelden kon uitkijken, kregen de aangevers soms te horen dat dat niet mogelijk was. De baliemedewerkers waar het in dit geval om ging, wisten zelfs niet dat in de straat waar de aangifte betrekking op had een camera hing. Het is essentieel dat *alle* politiemensen in Alkmaar op de hoogte zijn

van het cameratoezicht: dit is goed voor opsporingsdoelinden, maar ook voor het vertrouwen onder de burgers dat het systeem effectief wordt ingezet.

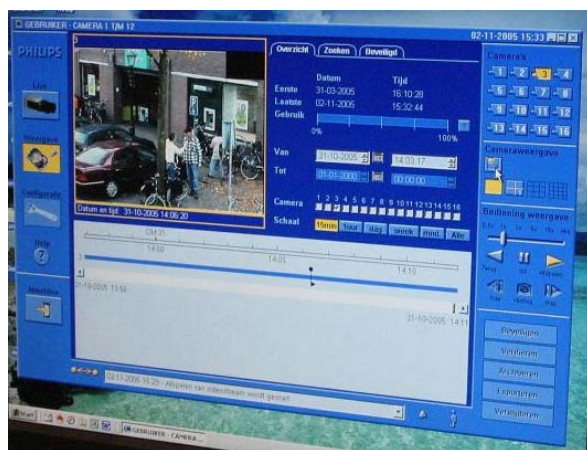

Het politiebureau op het Mallegatsplein

Ook uit andere bronnen is het signaal gekomen dat de politie in het begin van het project vrij ad hoc betrokken was bij het project. Inmiddels is er wel een functionaris bij de politie die verantwoordelijk wordt voor de operationele regie, zoals dat in de nieuwe gemeentewet verplicht is gesteld voor alle cameraprojecten in de openbare ruimte. Deze persoon zou voor alle partijen als aanspreekpunt bij de politie moeten gaan fungeren.

6.3 Opsporing achteraf

Met enige regelmaat (enkele keren per maand) worden opgenomen beelden teruggekeken en op cd gebrand als bewijsmateriaal. Meestal gaat het om incidenten die de toezichthouders *live* hebben waargenomen (ongeveer drie tot vijf keer per maand). Een andere mogelijkheid is dat de recherche naar aanleiding van een aangifte aan de toezichthouder vraagt of er misschien beelden van het voorval zijn. Dat gebeurt ongeveer een keer per maand. De incidenten variëren van drugs dealen, vechten, drugsgebruik tot olie dumpen in het riool. In elk geval zijn het de medewerkers van stadstoezicht die de beelden doorzoeken en veilig stellen op cd. Ook kunnen zij foto's afdrukken van zogenaamde screenshots. De software waarmee dit moet worden gedaan is snel en gebruiksvriendelijk. Een mooi voorbeeld van achteraf gebruikte beelden betreft een vechtpartij in de Molenbuurt. Hierbij waren enkele personen betrokken. Eén van de betrokkenen deed aangifte bij de politie van mishandeling. Na bestudering van de beelden door de politie bleek echter dat dit 'slachtoffer' zelf de dader was. Daarna was de zaak snel afgehandeld, waardoor kostbare politiecapaciteit werd gewonnen.

De software om opgenomen beelden mee te bekijken en op cd te branden

Bewaartermijn

De beelden worden vijf dagen bewaard en opgeslagen. De bewaartermijn lijkt goed te voldoen: inmiddels weten de betrokkenen hoe lang de beelden worden bewaard, dus men komt niet meer om beelden vragen als het incident langer dan vijf dagen geleden is gebeurd.

Privacy

Het project is aangemeld bij het College Bescherming Persoonsgegevens. Klachten met betrekking tot privacy komen eerst bij de gemeente terecht. De gemeente kan vervolgens stadstoezicht inlichten hierover. Dit is tot op heden nog niet gebeurd.

6.4 Techniek

De ruimte waar de beelden van de camera's live worden bekeken, is ondergebracht in de parkeergarage Karperton. Er zijn zeven monitoren waarvan er zes in vieren zijn verdeeld. Zo zijn alle 24 camera's continu in beeld.

Een scherm dat 'in vieren' is verdeeld

In het midden staat een groter scherm waarop de beelden van één camera *fullscreen* kunnen worden bekeken. De toezichthouder kan met één druk op de knop bepalen welke camera op deze centrale monitor wordt weergegeven. Er staat een paneel voor de bediening van de domecamera's. Ook staat er een toetsenbord voor de bediening van de computer waarop de beelden worden opgenomen. Als beelden worden teruggekeken of op cd gebrand, gebeurt dit op het linker scherm. Op dat moment kunnen er dus vier camera's tijdelijk niet *live* worden bekeken. De beelden worden echter wel continu opgenomen.

Kwaliteit live beelden

De *live* beelden van de camera's zijn goed, ook bij het inzoomen blijven de beelden scherp. Soms laten de camera's wat schokkerige beelden zien, maar dat is eigenlijk alleen het geval als ze tegelijkertijd op het grote, centrale beeldscherm worden getoond. Het besturen van de domecamera's werkt goed en snel. De mensen van Falck, die naast stadstoezicht de beelden uitkijken, hebben wel wat aanmerkingen op de kwaliteit van de beelden. Zij vinden dat de camera's soms traag zijn en niet soepel bewegen. Verder hebben de vaste camera's soms last van vervelende lichtinval waardoor de beelden minder goed worden. De mensen van stadstoezicht hebben daar geen opmerkingen over gemaakt. Ongetwijfeld heeft dit te maken met het feit dat Falck de beelden 's avonds en 's nachts bekijkt: het is een bekend probleem dat beelden in het donker meer last hebben van lichtinval. De domecamera's hebben hier minder last van.

Kwaliteit opgeslagen beelden

Omdat de opslagcapaciteit beperkt is, worden de beelden van de camera's niet als doorlopende filmpjes opgeslagen, maar met enkele beeldjes per seconde (3-5 beelden per seconde). Het beeld wordt daardoor schokkerig. Dat zou tot problemen kunnen leiden in hectische situaties zoals vechtpartijen, waar het incident in minder dan een seconde kan gebeuren. Maar tot nu toe zijn er van de kant van politie of justitie nog geen geluiden ontvangen dat de opgeslagen beelden onbruikbaar zouden zijn. Het gaat toch meestal om ondersteunend bewijs waaruit blijkt dat een bepaalde persoon op een bepaald tijdstip ergens was. Voor dat soort doeleinden voldoen de opgeslagen beelden prima. De technisch beheerder is echter van mening dat het aantal beelden per seconde omhoog zou moeten naar 10 tot 15 per seconde.

Technisch beheer

De technisch beheerder is in algemene zin tevreden over het proefproject. Hij vindt dat er veel is geleerd: zowel technisch als operationeel. Maar het cameratoezicht zou in de toekomst wel op een andere leest moeten worden geschoeid. De expertise van de leverancier zou beter benut kunnen worden en er moet meer gebruik worden gemaakt van intelligente software. Verder zijn de kosten van datatransmissie erg hoog (€175.000,= van de €266.000,= is besteed aan de huur van de glasvezel). Daarom zou de gemeente zelf moeten investeren in een netwerk waar ook andere toepassingen op kunnen worden aangesloten.

Ramen van woningen worden door het systeem automatisch afgeschermd door zwarte blokken - de privacy van bewoners wordt zo gewaarborgd

Beelden naar de wachtcommandant

De politie kan op het bureau niet meekijken met de beelden. Er is wel een communicatielijn gelegd naar het politiebureau, maar de kosten van daadwerkelijk gebruik zijn zo hoog, dat deze lijn niet in gebruik is genomen. Het lijkt er niet op dat dit het gebruik van het systeem bemoeilijkt – ook de telefonische meldingen door de mensen achter de monitor geven de wachtcommandant een goed beeld van het incident.

Aanpassingen in het systeem

Eén vaste camera is tijdens het project vervangen door een dome-camera. De toezichthouders zijn het meest te spreken over de domecamera's: het biedt ze veel meer mogelijkheden om een bepaald gebied goed in de gaten te houden dan de vaste camera's. Bij een eventuele uitbreiding van het systeem verdient het dan ook de voorkeur om met een klein aantal domecamera's te werken, boven een volledig dekkend systeem met vaste camera's.

6.5 Toekomstige ontwikkelingen

De veranderingen op het vlak van cameratoezicht gaan snel. In deze afsluitende paragraaf gaan we in op enkele ontwikkelingen waar de gemeente Alkmaar in de toekomst wellicht haar voordeel mee kan doen.

- *Draadloos cameratoezicht*

In Amsterdam zijn wij ingeschakeld als adviseur voor twee draadloze camerasystemen: rondom het Centraal Station en op een plein in Amsterdam-Noord. De ervaringen zijn gemengd. De kwaliteit van de verbindingen hangt af van de 'openheid' in het gebied (er moet een zichtverbinding tussen de camera's en een 'moederstation' zijn). Daarnaast zijn er nogal wat nieuwe bedrijven op deze markt actief die wel veel verstand hebben van bandbreedte, *framerate* en gigahertz, maar weinig verstand hebben van veiligheid op straat. Al met al dient een gemeente hier dus voorzichtig mee om te gaan. In elk geval is het niet zo dat een draadloos

systeem de hele gemeente zal 'dekken': ook draadloze systemen leggen vaak vanuit een centraal verzamelpunt weer contact met netwerken onder de grond voor het verdere transport van de data naar monitorruimte, politiebureau of stadhuis. Draadloos cameratoezicht is dus alleen een optie als de situatie in het gebied zich daar bij uitstek voor leent.

- *Verplaatsbaar cameratoezicht*

Veel gemeenten overwegen cameratoezicht snel op een bepaalde plek in te voeren en na een aantal maanden weer weg te halen.⁵ Verplaatsbaar cameratoezicht is technisch gezien goed mogelijk, maar organisatorisch blijken er nogal wat haken en ogen aan te zitten. De samenwerking tussen mensen achter de monitor en de politie op straat komt niet zomaar tot stand. Vaak is de periode van bijvoorbeeld drie maanden alweer voorbij voordat de organisatie zich heeft kunnen bewijzen. Het komt dan ook heel vaak voor dat men toch maar besluit de camera's te laten hangen en op andere locaties extra camera's in te zetten. Alleen als een tijdelijk, verplaatsbaar project goed wordt voorbereid en strak wordt geleid kan het effectief zijn. Ook moet er goede nazorg zijn op het moment dat de camera's weer worden verwijderd.

- *Slimme camera's*

Omdat het relatief duur is om mensen naar monitoren te laten kijken, wordt hard gewerkt aan het ontwikkelen van slimme technieken. Deze technieken zijn bedoeld om beelden te selecteren waar echt iets gebeurt. Pas op dat moment worden de beelden aan een centralist getoond die vervolgens kan bepalen of er actie moet worden ondernomen. Systemen die dit doen zijn bijvoorbeeld:

- geluidsherkenning,
- *left luggage*,
- gezichtsherkenning,
- kentekenherkenning.

Het zijn tot op heden vooral de leveranciers van dit soort systemen die enthousiast zijn over deze nieuwe mogelijkheden. In de praktijk blijkt het namelijk bijzonder moeilijk om de computers zo in te stellen dat ze juist reageren als er echt iets aan de hand is. Bij automatische systemen moet namelijk altijd een bepaalde grenswaarde worden ingesteld. Wordt deze grens heel laag gelegd, dan leidt dit tot veel 'valse alarmen'. Wordt de grens heel hoog gelegd, dan werkt het systeem ook niet meer sluitend. Het aantal *false negatives* wordt dan vaak erg groot (veelplegers lopen bijvoorbeeld een gebied binnen zonder dat het systeem ze herkent).

Gezichtsherkenning is een mooi voorbeeld: het is een fabeltje dat er systemen zouden zijn die een menigte mensen kunnen scannen en daar alle verdachte personen in herkennen. Dit is alleen mogelijk onder gecontroleerde omstandigheden (bijvoorbeeld bij een toegangspoortje) en werkt eigenlijk alleen als mensen graag herkend *willen* worden door het systeem (bijvoorbeeld om sneller te kunnen inchecken op Schiphol). Als mensen niet herkend willen worden, is het vrij makkelijk de camera's te misleiden. Hetzelfde geldt in meer of mindere mate voor andere systemen: de kosten van het instellen voordat het systeem precies doet wat

Noot 5 Dit wordt ook wel mobiel cameratoezicht genoemd, maar die term kan beter gereserveerd blijven voor mobiele systemen die de politie gebruikt bijvoorbeeld bij demonstraties of grootschalige acties waarbij echt mobiele camera's worden ingezet.

de bedoeling is, zijn zo hoog, dat hier voorlopig geen wonderen van verwacht mogen worden.⁶ Gezien de snelheid waarmee de technische innovaties elkaar opvolgen, mag echter wel verwacht worden dat dit soort technieken binnen vijf tot tien algemeen toepasbaar zullen zijn.

Noot 6 Kentekenherkenning is de uitzondering: dit werkt (mits er speciale camera's worden gebruikt en auto's altijd in de buurt van een bepaald punt langs rijden) al wel vrij goed.

Bijlagen

Bijlage 1 Interviews

In het kader van deze evaluatie hebben wij gesproken met de volgende personen:

J. van As, stadstoezicht
J.H. Bakker, politie
G. Boltjes, stadstoezicht
H. Brink, Falck
J. Keller, politie
M. Kool, politie
P.G.M. Moot, politie
J. Pels, gemeente
J. van Rossum, gemeente
J. van de Weteringe Buijs, Falck

Bewoners- en ondernemers bijeenkomst:

- 4 bewoners
- 2 ondernemers
- 1 politiemans
- 1 gemeenteambtenaar

Daarnaast hebben wij van verschillende anderen informatie over het project gekregen, zoals de technisch beheerder, bewoners en ondernemers in het gebied. Wij zijn iedereen dankbaar voor hun medewerking.

Bijlage 2 Politiecijfers

Enquêtes zijn niet de enige bron van informatie over de feitelijke criminaliteit. Ook politiecijfers bevatten hier informatie over. Politiecijfers hebben echter een belangrijk nadeel: alleen *geregistreeerde* criminaliteit komt terecht in de cijfers. Heel veel incidenten worden niet gemeld of aangegeven bij de politie. Gewelddsmisdrijven worden bijvoorbeeld heel weinig gemeld (slechts 15% volgens ander onderzoek⁷). Ook lichtere vormen van overlast waar mensen veel last van hebben, zoals geluidsoverlast, verkeersoerlast en dergelijke, komen nauwelijks voor in politiecijfers. Ten derde is politiestatistiek gevoelig voor veranderingen in het registratieproces: zo heeft de politie in Alkmaar de code 'gericht toezicht' afgeschaft in 2004. Dat betekent helaas dat de cijfers van 2003 slecht vergelijkbaar zijn met latere jaren. En tot slot is het ook nog eens mogelijk dat cameratoezicht zelf een effect heeft op de geregistreeerde criminaliteit. Het zou immers kunnen leiden tot een verhoogde neiging om aangifte te doen. Mensen die denken dat ze met opgenomen beelden meer kans hebben hun gestolen fiets of auto terug te krijgen, zullen misschien eerder aangifte gaan doen. Dat zou een succes van het project zijn, maar de geregistreeerde criminaliteit zou er wel door stijgen in plaats van dalen.

Tot slot moet rekening gehouden worden met het feit dat het cameragebied vrij klein is, waardoor de aantallen incidenten ook vrij klein worden. Dat maakt het moeilijk om 'harde' conclusies te trekken.

Toch hebben wij politiecijfers opgevraagd bij de politie. Op basis van alle cijfers hebben wij vijf categorieën van incidenten samengesteld:

Voertuigcriminaliteit

diefstal af/uit motor, scooter
diefstal af/uit auto
diefstal motor/scooter
diefstal auto
diefstal ander motorvoertuig
diefstal fiets
diefstal bromfiets/snorfiets
diefstal overige voertuigen
diefstal af/uit fiets
diefstal af/uit brom-, snorfiets
diefstal af/uit overige voertuigen

Zakkenrollen e.d.

zakkenrollen
beroving (w.o. tasjesroof)
diefstal overige goed

Vernieling

vernieling/beschadiging
vernieling auto
vernieling middelen openbaar vervoer
vernieling aan openbare gebouwen
vandalisme/baldadigheid
graffiti
overige vernieling/beschadiging
openlijk geweld tegen goederen
overlast van/door kladden/plakken

Geweld

openbare schennis
aanranding
verkrachting
geweld
bedreiging

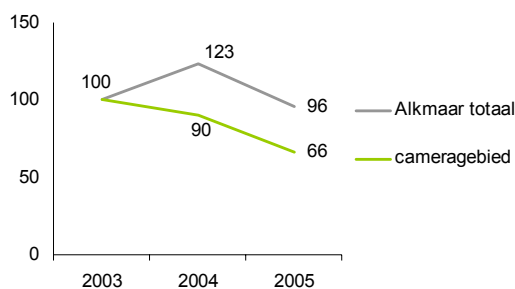
Overlast

vuurwerk
overlast van/door
van/door prostitutie
van/door verm.gestoorden/overspan
van/door jeugd
overige overlast

Noot 7 *Politiemonitor Bevolking 2003*, Ministerie van BZK/Justitie.

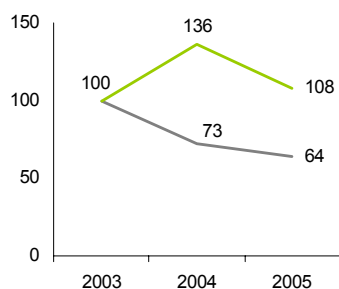
Als cameragebied hebben we de volgende straten samengevoegd tot één gebied: Molenbuurt, Achter de Vest, Paardenmarkt, Paternosterstraat, St. Sebastiaanstraat, Canadaplein en het Kerkplein. De cijfers voor dit gebied worden vergeleken met Alkmaar als geheel. We hebben voor 2003, 2004 en 2005 de eerste tien maanden met elkaar vergeleken. In de grafieken staan indexcijfers waarbij het jaar 2003 op 100 is gezet. Dit maakt het mogelijk de ontwikkeling in één grafiek weer te geven.

Voertuigcriminaliteit

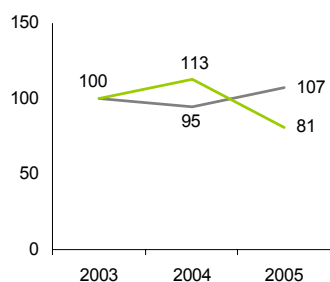
Voertuigcriminaliteit wordt vaak aangegeven bij de politie omdat mensen een bewijs van aangifte nodig hebben voor hun verzekering. Dat betekent dat politiecijfers hier betrouwbaarder zijn dan bij andere delicten. We zien dat in het cameragebied minder voertuigcriminaliteit is geregistreerd dan in Alkmaar als geheel. De verbetering was ook geen tijdelijke zaak: in 2005 is het aantal geregistreerde incidenten nog verder gedaald dan in 2004. Hiermee zien we in het cameragebied dus niet alleen een absolute verbetering, maar ook een *relatieve* verbetering: het gaat nog beter dan de trend in heel Alkmaar. In absolute aantallen gaat het om een daling van 104 naar 69 incidenten in het cameragebied en van 2.669 naar 2.561 in Alkmaar als geheel.

Zakkenrollen e.d.

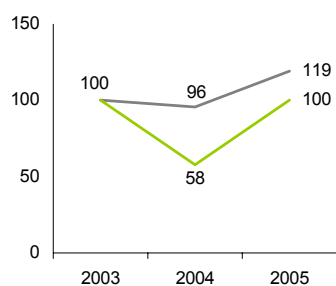
Bij zakkenrollen e.d. zien we een tegengestelde ontwikkeling: in het cameragebied (de bovenste lijn) is de situatie sinds invoering van cameratoezicht verslechterd, terwijl er in Alkmaar als geheel een verbetering optrad. Het is de vraag wat hier aan de hand is. Wellicht is dit een delict waar mensen nu sneller aangifte van doen omdat ze hopen dat de dader met behulp van beelden kan worden aangehouden. Aan de andere kant moeten we hier de kanttekening plaatsen dat het niet om grote aantallen gaat. In absolute aantallen gaat het in het cameragebied om een stijging van 25 naar 34 incidenten (cijfers voor 2003 en 2004). Dat is één incident per maand extra en het zou onzinnig zijn daar verregaande conclusies aan te verbinden (in Alkmaar als geheel gaat het om 1.140 incidenten in 2003).

Vernielingen

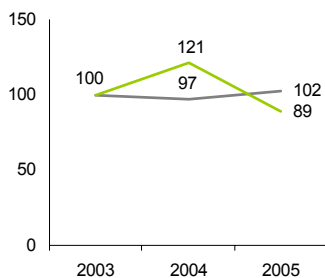
Het aantal vernielingen in het cameragebied is gestegen tussen 2003 en 2004 van indexcijfer 100 naar 113 (in absolute aantallen van 31 naar 35 incidenten). Daarna is het gedaald tot 87 (25 incidenten). In Alkmaar als geheel zien we een tegengestelde ontwikkeling: een daling tussen 2003 en 2004 en een stijging tussen 2004 en 2005 (in absolute aantallen: 2.062, 1.955 en 2.209).

Geweld

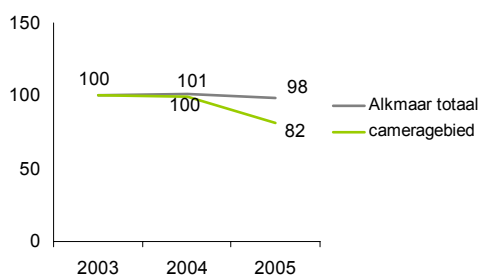
Het aantal geweldsincidenten is in het cameragebied eerst gedaald (van 33 naar 19) en vervolgens weer gestegen naar het niveau van 2003 (33 incidenten). In Alkmaar als geheel is sprake van een stijging tussen 2003 en 2005 van 919 (2003) naar 1.097 (2005). Hier is dus sprake van een relatieve verbetering in het cameragebied: het aantal is constant gebleven terwijl de algemene trend in de stad als geheel een stijging was. Maar wederom is het aantal geregistreerde incidenten in het cameragebied vrij klein: te klein om te concluderen of hier sprake is van een werkelijke verandering of een toevalsfluctuatie.

Overlast

De aantallen geregistreerde incidenten rondom overlast zijn in het camera-gebied, na een stijging tussen 2003 en 2004, gedaald in 2005. In absolute aantallen gaat het om 47, 57 en 42 incidenten in deze drie jaren. In Alkmaar als geheel zien we eigenlijk nauwelijks een verandering optreden (hier gaat het van 2.218, via 2.158 naar 2.268 incidenten). Dat betekent dat in het cameragebied sprake was van een relatieve verbetering, maar deze is niet heel erg groot.

Totaal

Als we de vijf bovenstaande categorieën bij elkaar optellen, krijgen we bovenstaand plaatje. We zien geen veranderingen tussen 2003 en 2004, zowel in Alkmaar als geheel als in het cameragebied. Maar tussen 2004 en 2005 zien we een verbetering in het cameragebied die we niet terugvinden in Alkmaar als geheel. In absolute aantallen gaat het in het cameragebied om 240 (2003), 239 (2004) en 196 (2005) geregistreerde incidenten. Omdat we weten dat zich 'onder de oppervlakte' van deze totaalcijfers geheel tegengestelde bewegingen kunnen voordoen (een stijging bij zakkenrollen en een daling van voertuigcriminaliteit), zullen we geen verdere uitspraken doen over de ontwikkeling.

We volstaan hier met de conclusie dat dit soort cijfers pas echt betekenis krijgen als we per delict weten hoeveel mensen aangifte doen en of het besluit om al dan niet aangifte te doen verandert als er cameratoezicht is. Als zou blijken dat cameratoezicht ertoe leidt dat men meer aangifte doet, dan kunnen we concluderen dat een stijging van de geregistreerde criminaliteit een positieve ontwikkeling is. Is dat echter niet het geval (en blijft het aantal door de politie zelf geconstateerde incidenten gelijk), dan is een daling van de geregistreerde criminaliteit positief. Zolang dat nog onduidelijk is, heeft het eigenlijk weinig zin om op grond van politiecijfers iets te zeggen over de werkelijke hoeveelheid criminaliteit in een gebied. Dat zullen we dan ook niet doen.

Bijlage 3 Literatuur

B. Brown, *CCTV in Town Centres: Three Case Studies*, Crime Detection and Prevention Series Paper 68, London: Home Office (1995).

S. Chenery, J. Holt & K. Pease, *Biting Back II: Reducing Repeat Victimisation in Huddersfield*, Crime Detection and Prevention Paper 82, London (1997).

R.V. Clarke (ed.), *Situational Crime Prevention*, New York: Harrow & Heston (1992).

College bescherming persoonsgegevens, *Cameratoezicht in de openbare ruimte, Rapport 1*, Den Haag: College bescherming persoonsgegevens (2003).

D. Cromwell e.a., *Breaking and Entering*, Newbury Park, CA: Sage (1991).

S. Flight en Y. van Heerwaarden, *Evaluatie cameratoezicht Amsterdam – nulmeting*, DSP-groep: Amsterdam (2001).

S. Flight en Y. van Heerwaarden, *Evaluatie cameratoezicht Amsterdam – effectmeting August Allebéplein, Belgiëplein en Kraaiennest*, DSP-groep: Amsterdam (2003).

S. Flight, P. van Soomeren en Y. van Heerwaarden, 'Does CCTV displace crime? An evaluation of the evidence and a case study from Amsterdam'. In: M. Gill, *CCTV*, Leicester: Perpetuity Press (2003).

S. Flight en Y. van Heerwaarden, *Evaluatie cameratoezicht Amsterdam – centrum; effectmeting Wallen en Nieuwendijkkwartier*, DSP-groep: Amsterdam (2004).

S. Flight, *Evaluatie cameratoezicht Wallen en Nieuwendijk; meting 2005*, DSP-groep: Amsterdam (2005).

Gemeente Amsterdam, *Beleidsprogramma aanpak agressie en geweld*, Afdeling Openbare Orde en Veiligheid, Bestuursdienst Amsterdam (1999).

Gemeente Amsterdam, *Inzoomen op veiligheid, cameratoezicht in Amsterdam*, (2000).

Gemeente Amsterdam, *Beleidsprogramma aanpak agressie en geweld – Stand van zaken Stadsdelen*, Afdeling Openbare Orde en Veiligheid, Bestuursdienst Amsterdam (2001).

Gemeente Ede, *Evaluatie cameratoezicht - De eerste indruk*, Afdeling Onderzoek, Ontwikkeling en Statistiek, M. Korterik (1999).

Gemeente Ede, *Ogen in de nacht - Eindevaluatie cameratoezicht*, Afdeling Onderzoek, Ontwikkeling en Statistiek, M. Korterik (2000).

Gill, M. en Spriggs, A., *Assessing the Impact of CCTV*, Home Office Research Study 292, Scarman Centre, Leicester (2005).

R.B.P. Hesseling, *Stoppen of verplaatsen? Een literatuuronderzoek over gelegenheidsbeperkende preventie en verplaatsing van criminaliteit*, Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum, Ministerie van Justitie, publicatie nr. 137 (1994).

R.B.P. Hesseling en U. Aron, *Autokraak verminderd of verplaatst? De effecten van een Rotterdams project tegen diefstal uit auto*, Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum, Ministerie van Justitie (1995).

Intraval, *Evaluatie cameratoezicht Groningen - tussenrapportage*, Groningen: Intraval (2001).

Jansen en Janssen, *ZOOM, dossier cameratoezicht*, Amsterdam (2000).

Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties/ Ministerie van Justitie, *Politie-monitor Bevolking 2003 Tabellenboek*, Den Haag/Hilversum (2003).

Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties/ Ministerie van Justitie, *Handreiking Cameratoezicht; aandachtspunten bij het overwegen en realiseren van cameratoezicht in de openbare ruimte*, Den Haag (2000).

O. Nauta, H. Tulner en P. van Soomeren, *Bijlmermonitor 2000*, DSP-groep: Amsterdam (2001).

A. van Pel, *Met het oog op morgen, scenario's voor een integraal toezicht-model*, DSP-groep: Amsterdam (2001).

Senter, *Focus op veiligheid, Lessen en ervaringen van negen Nederlandse gemeenten*, Technologie & Samenleving, uitgevoerd door DSP-groep/ES&E (2000).

H. Tulner, *Leefbaarheidsmonitor 1999 Amsterdam*, DSP-groep: Amsterdam (2000).